

ענין תיקון הבלל

שיעורו של הרה"ח
ר' שלום מייקוף שליט"א

ערב ראש השנה תשפ"ד
אומן

יד"ל ע"י מכון
"שירים"
להוצאת שיעורי
הרה"ח ד' שלום מייקוף שליט"א

הארות והערות יתקבלו בכרכה

0548-593-792

0533-10-7641

לקבלת החוברת השבועית

N3107641@gmail.com

תיקון הכללי

ענף א

שתי ההבטחות על אמירת עשרת המזמורים

סדר הגילוי

הנדפסת בליקו"מ ח"ב תורה צב, ולאחר קצת זמן בחורף תק"ע גילה זאת בפני שני עדים, הר"ר נפתלי ז"ל, והרב מברסלב ר' אהרן ז"ל, ואמר להם שהיות ושלושה רבעי עולם נכשלים בזה, ע"כ צריכים לבקש תיקון לזה, וגילה את הסדר של העשרה מזמורים, ובליקו"מ סוף תורה צב כתב את ההבטחה בזה הלשון, שעשרה פרקים אלו הם תיקון גדול מאוד מאוד, ומי שיאמר את העשרה מזמורים באותו היום בוודאי שאין צריך לפחד עוד מהפגם הנורא, כי בוודאי נתתקן על ידי זה עכ"ל.

ובשיהר"ן כתב מוהרנ"ת את המשך הדברים שאמר רביז"ל לפני אותם עדים, וזו לשונו, גם ייחד אותם לעדות ואמר שגם כי ימלאו ימיו אזי אחר הסתלקותו מי שיבוא על קברו ויאמר שם אלו העשרה קפיטל

בספר שיחות הר"ן (סי' קמא, ויש קצת הוספות בחיי"מ סי' נט וסי' קפד וימי מוהרנ"ת ח"א סי' ט ופל"ח על ליקו"מ ח"ב תורה צב) האריך מוהרנ"ת לכתוב את סדר הגילוי של העשרה מזמורים, שגילה רביז"ל לתיקון הפגם הידוע, שבתחילה בקיץ תקס"ה גילה רביז"ל רק את זאת שאמירת עשרה פרקי תהלים מסוגלת לתיקון זה, ושעשרה מיני נגינה שבהם נאמר ספר תהלים מרמזים על תיקון הפגם, וזה אכן מבואר בליקו"מ ח"א תורה רה (ובח"ב תורה צב ברמזים שונים מתורה רה, והרב מטשערין כפל"ח הוסיף עוד רמזים בזה).

ואחרי ארבע שנים בשנת תקס"ט אמר רביז"ל למוהרנ"ת שהגיע הזמן לגלות איזה מזמורים מסוגלים לזה בפרטיות, ואז אמר את התורה

ומסתבר כדרך השניה, כי לפי הדרך הראשונה, נצטרך לומר שגם בחיי רביז"ל לא היתה הסגולה מועילה כי אם מי שאמר זאת בהתקשרות לרביז"ל, ולא משמע כן, שהרי אמר רביז"ל שיגלו זאת בפני הכל, כמו שהבאנו, ועוד שלפי הדרך הראשונה נמצא שאחרי ההסתלקות, אין עניין לומר את העשרה מזמורים כי אם בציונו הקדוש, וזה לא יתכן, שהרי מוהרנ"ת כתב בהמשך השיחה (בשיה"ר סי' קמא) שטוב שיאמר האדם את העשרה מזמורים בשם רביז"ל, כי כל הצדיקים מתאווים לזה, שיהיו שפתותיהם דובבות ע"כ, ומשמע שהתיקון מועיל גם בלי זה, ואילו היה התיקון מועיל רק למי שיאמרם בציונו הקדוש, לא שייך לומר כן, ובאמת שא"צ להביא ראיה לזה, כי כך היה פשוט למוהרנ"ת וכל הדורות מאז עד היום, שהתיקון של עשרת המזמורים מועיל בכל מקום גם היום, ובע"כ לפרש כהדרך השניה, שעניין הציון הקדוש היא הבטחה אחרת לגמרי.

מה נוסף באמידת המזמורים על הציון יותר מאמידתם סתם

ואם כן צריך להבין, מה בין ההבטחה הראשונה לשניה, ובמה מועילה אמירת עשרת המזמורים

תהלים הנ"ל ויתן פרוטה לצדקה, אפילו אם גדלו ועצמו עוונותיו וחטאיו מאד מאד ח"ו, אזי אתאמץ ואשתדל לאורך ולרוחב להושיעו ולתקנו וכו', ואני חזק בכל הדברים שלי, אך בזה אני חזק ביותר שאלו העשרה קפיטל מועילים מאוד מאוד, ואלו הן העשרה קפיטל תהלים טז לב וכו', ואמר שהוא תיקון הכללי, כי כל עבירה יש לה תיקון מיוחד אבל תיקון הנ"ל הוא תיקון הכללי, גם אמר אז שעניין הנ"ל של העשרה קפיטל תהלים יאמרו ויגלו בפני הכל עכ"ל.

ההבטחה המיוחדת שעל הציון

ויש לחקור, מה הכוונה בדברי רביז"ל, שאמר שגם כי ימלאו ימיו וכו', מהי הלשון 'גם', האם הכוונה היא שבתחילה הבטיח את ההבטחה רק על הזמן של חיי רביז"ל, דכיוון שהוא זה שגילה גילוי זה, ממילא זה תלוי בו ובהשתדלותו לתקן וללמד זכות על הנכשלים, ואח"כ הוסיף ש'גם' אחרי הסתלקותו יהיה כן, אבל יצטרכו לבוא על קברו, לאמור אותם הפרקים, ולא יועיל אמרם סתם, או דילמא, הכוונה בתיבת 'גם', הוא להוסיף עניין אחר והבטחה אחרת נוספת על ההבטחה הראשונה.

יש מחלוקת האחרונים, כי ביסוד ושורש העבודה שער ט פ"ג מבואר שסובר שמי שרואה מקרה משום ריבוי אכילה ושתיה שווה למי שרואה מחמת הרהור, אבל מהגר"א איתא כדברי רביז"ל, וכן משמע ממה שאמרו (יומא יח:) שאכסנאי לא יאכל ביצים, שלא יתגנה על בני הבית, הרי שזה אסור רק משום גנאי ובזיון, ולא משום חטא, ועדיין צ"ב במ"ש רביז"ל שגם אם זה בא משום שלא שוכב כראוי אין בזה כלום, שהרי חז"ל קיללו מי ששוכב פרקדן (נדה יג.) ואמרו שהוא בנידוי, אבל באמת יש מציאות שהם באים כאחת, שאחרי ששוכב פרקדן בא לידי חטא יחד עם הרהורים, ועדיין צ"ע.

ואמנם יש לדעת, שגם מ"ש רביז"ל שמי שיקרה לו מחמת מאכל אינו כלום, אינו מדבר לעניין קולא בטבילת עזרא, דמסתמא הכל צריכים טבילה, וכדמוכח מהלכות ערב יוכ"פ (סי' תרה ס"ד) שמפורש שם שאכילה מרובה גורמת מכשול שמצרכת טבילה גם בזמן הזה משום תקנת עזרא, וכמו כן מבואר בגמ' (ברכות כב:) שמקרה הבאה מטורח ועייפות הדרך צריכה טבילה מתקנת עזרא, וממילא גם מוכח שיש בזה שמץ של קלות ראש שהיא סיבת הטבילה לדברי תורה

בציונו הקדוש יותר מסתם אמירת המזמורים שהיא ג"כ מועילה מאוד לתיקון החטא.

הברל ראשון, שוגג ומזיד

ונראה לפרש בדרך פשוטה, שהרי המעיין בלשונות רביז"ל ומוהרנ"ת בכל המקומות שמדבר על העשרה מזמורים, יראה בפירוש שמדבר על מקרה לילה, שזה נחשב לשוגג קרוב למזיד, אחרי שהרהר ביום ובא לידי טומאה בלילה, ולא מדבר על מכשול של הוז"ל בהקיץ, שזה הוי מזיד, וכמפורש בלשונו שמדבר על מקרה לילה, ובזה יובן מה שבליקו"מ ח"ב תורה צב חלק מהרמזים הם על לילה גרידא, ועוד ראייה פשוטה, כי במכשול הוז"ל במזיד לא שייך לומר מה שהבאנו משיהר"ן ש'נלכדים בזה שלושת רבעי עולם'.

מכשול הבא מאכילה ושכיבה

ועוד ראייה יש לזה שהרי רביז"ל גם מדבר שם בתו"ד על אופנים של מקרה שלא נחשבים כלל לחטא, אם זה בא לו מחמת אכילה ושתיה או שאינו שוכב כראוי, וזה בוודאי רק בשוגג ובשינה.

ואנב יש להעיר שבעניין זה של מכשול הבא על ידי שכיבה ואכילה,

שעושה כן בידיים, וכן דברי הזוה"ק שאמרו שהפוגם בפגם זה נדחה לחוץ ואינו זוכה להכנס (וישב קפח. פקודי רסג:), ושאינן מועיל לו תשובה (ויחי ריט:; ויתבאר בע"ה להלן), הכל מדבר על מי שעושה חטא זה בידיים, כמפורש שם (ועי' צדקת הצדיק לרצ"ה מלובלין סי' קכב).

ועכ"פ שמוכח מדברי רביז"ל שעניין אמירת העשרה מזמורים וההבטחה שא"צ לפחד עוד, זה מדבר על מקרה לילה, ולא על מי שנכשל במזיד ובהקיץ, אמנם יש להוסיף בזה, שכיוון שמפורש בדברי רביז"ל שהחטא של המקרה, הוא דווקא כאשר המקרה בא מחמת הרהורים, ממילא היה נראה לכאורה שהעשרה מזמורים מתקנים תיקון גמור לחטא ההרהורים עצמם, שהביאו לידי המכשול הזה, ורביז"ל הרי לא חילק בין אם הרהר במזיד או באונס, א"כ נמצא שזה תיקון גם להמהרהר במזיד, אבל לא לחטא הו"ל במזיד.

אולם יש לדחות, שעל עצם ההרהורים יצטרך להיענש כמו על כל חטא ועוון, ואם שב עדיין צריך זיכוך, וכל ההבטחה שהבטיח רביז"ל שאחרי אמירת עשרת המזמורים א"צ לפחד עוד, היינו כלשון רביז"ל, שא"צ לפחד מהפגם

מתקנת עזרא (ועי' בספר תקנת השבין למהר"צ מלובלין דף ע טור ד).

חומר החטא בשוגג

ונשוב לעצם הדברים, שחילקנו בין חטא של מקרה לילה שהוא בשוגג, לבין מזיד בהקיץ, אמנם באמת שגם החטא של מקרה לילה בשוגג, הוא פגם נורא (כלשון רביז"ל בח"ב תורה צב), ובורא משחיתים וקליפות (כלשנונו בשיהר"ן סי' קמא, ועי' בגמ' עירובין יח: שגם לאונסו מוליד שדין ולילין, וכ"מ בזוה"ק בראשית יט.), וחרפה גדולה היא לאדם אם לא תיקן את המעוות, כי יבואו אליו כל התולדות שלו אחרי פטירתו וילכו אחרי מיטתו כמובא (ליקו"מ ח"א תורה קמא), וגם על מכשול של קרי תיקן האריז"ל להתענות פ"ד תעניות (שער רוה"ק תיקון כז, דף כג), וגם על מקרה לילה יש איסור דאורייתא אם הוא אשם בדבר, כמ"ש בגמ' (ע"ז כ:): ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה, וכתבו התוס' (שם) שזו דרשה גמורה ולא רק אסמכתא מדרבנן.

ובכל זאת אין זה דומה כלל וכלל לעוון החמור הזה שנעשה במזיד, שהמעייין בגמ' (נדה יג.) וש"ע (עי' אהע"ז סי' כג ס"א בעצי ארזים) יראה שכל הדברים החמורים וההפלות הנוראות שאמרו על העובר בחטא זה של פגה"ב, מדברים על מי

ההבטחה על הציון

מה שאין כן בעניין ההבטחה שהבטיח רביז"ל למי שיאמר את העשרה מזמורים על הציון, עם הפרוטה לצדקה, הרי בפירוש אמר רביז"ל שזה אפילו אם גדלו ועצמו עוונותיו וחטאתיו, וידועים דברי חז"ל (יומא לו:) שעוון הוא במזיד וחטא הוא בשוגג, א"כ מדבר גם על עוונות במזיד, וכן מפורש בדברי התפילה של מוהרנ"ת שאחרי תיקון הכללי, שמבקש לתקן גם מזיד וכותב שם שבפרט על קברו הקדוש שהבטיחנו לעמוד בעזרתינו.

וכמו כן יש עוד חילוק בין ההבטחות, גם כלפי מקרה בשוגג, כי אמירת העשרה מזמורים בסתם, הוא רק למי שיאמרם באותו היום, משא"כ מי שאומרם על הציון.

הבדל נוסף, חטא הידוע וכלל

החטאים

ובאמת יש הבדל נוסף רחב יותר, כי ההבטחה של העשרה מזמורים הם לתיקון המכשול הידוע, אבל ההבטחה בדבר ציונו הקדוש, היא על כל החטאים ועל כל העוונות, כי בכלל לא דיבר שם על עניין פגם הידוע, אלא בסתם דיבר על מי שחטא ופשע.

הנורא של המעשה בעצמו, כלומר שפגם זה מוליד שדין ורוחין ולילין (עירובין יח:), וגם אם שב על ההרהורים ותיקן אותם, אבל איך אפשר לתקן את הפגם של המקרה, ואיך אפשר להמית את כל המזיקים שנבראו ונוצרו ונעשו על ידי הפגם, וכל עוד שהם קיימים הרי הם כמו גדוד וחיל היוצא למלחמה רח"ל עם האדם עצמו לבקש ממנו מזון ופרנסה כי הוא אביהם, וגם ברוחניות הם מכשילים אותו תמיד בחטאים נוספים, והם הנקראים נגעי בני אדם שעליהם נאמר והוכחתי בשבט אנשים ובנגעי בני אדם (שמואל ב יז יד), ועל זה באה הבטחה של רביז"ל שא"צ לפחד עוד, אבל את ההרהור צריך לתקן בנפרד, ובפרט אם היה במזיד, ועדיין צ"ע בעניין זה.

הכל בערכין

עוד יש להוסיף, שזה כלל גדול שהכל נידון בערכין, ואם תמצא דבר שמתקן על מכשול של שוגג, ממילא מסתמא זה מתקן מעט גם על מזיד, ובאמת בתפילה של מוהרנ"ת שאחרי תיקון הכללי, מבקש שיזכה לתקן גם את המזיד, אבל בכל זאת אין על זה הבטחה לתקן תיקון גמור אם חטא במזיד.

מכוונים דווקא כלפי הפגם הידוע, כמבואר בליקו"מ ח"א תורה רה ובח"ב תורה צב, שבכל הרמזים רמז את השייכות של העשרה מיני נגינה לבטל את הפגם המסויים הזה, ואם כן מי שנכשל באכילת נבילות למשל ובא אל הציון לעורר רחמים, מה העניין שיאמר שם את העשרה מזמורים, וצ"ב.

ובפרט לפי מה שנתבאר, שגם בחיי רביז"ל היתה שייכת הבטחה זו למקורבים אליו, א"כ למה לא די בזה שיבוא אדם על קברו הקדוש ויתן פרוטה לצדקה, ולמה לו לומר את העשרה מזמורים.

עוד צ"ב שלפי זה שהבטחה של הציון לא קשורה לפגם הידוע, למה כך רביז"ל את שתי ההבטחות ואמרם בפעם אחת.

ונראה לפרש את העניין בשני אופנים המבוארים מתוך תורה כט בליקו"מ ח"א, שתיקון הברית הוא תיקון הכללי, שממילא מתקן על ידי זה כל החטאים.

וממילא מובן למה בבוא אדם אל הציון הקדוש לעורר רחמים על כל חטא שלא יהיה, ממילא עליו לומר את עשרת המזמורים, כי הרי צריך לתקן בשורש הדברים, שהוא הפגם הידוע.

ואכן בסוף סיפורי מעשיות מעשה יג, מבואר שרפואת הבת מלכה מחולי חיצו היצר, הוא על ידי עשרה מיני נגינה, הרי שהצדיק רופא אותה על ידי עשרת מיני הנגינה מכל החלאים.

בחיהין ובמיתתן

ובאמת יש לעיין, האם גם בחיי רביז"ל היתה קיימת הבטחה זו, או שזה בגדר גדולים צדיקים במיתתן מבחיהין (חולין ז). ולכאורה גם בחייו היתה הבטחה כזו למי שמקורב אליו, וכמו שמבואר באמת בחיי"מ (פי' שד) שאמר אני עושה תשובה בשבילכם (ועי' בליקו"מ ח"ב תורה טו), ויש לאל ידי לתקן הכל, כל מה שקלקלתם עד הנה, רק העיקר שמעתה לא תעשו עוד, ואפילו מהיום איני מקפיד על השגגות שתעברו ח"ו, רק העיקר שעכ"פ תשמרו עצמכם ממזיד עכ"ל, וממילא יתכן שכלפי זה אמר כאן, ש'גם' כי ימלאו ימיו יש תקווה על ידי ציונו הקדוש.

מה השייכות בין המזמורים לציון

הקדוש

אלא שאם כן, שהציון הקדוש הוא תיקון כללי לכל החטאים והעוונות, לא מובן לכאורה מה העניין לומר שם את סדר העשרה מזמורים, שהם

'תיקון הכללי' הוא שיבוש, ועוד וזה העיקר, שהרי מפורש בתורה כט ס"ד שתיקון הברית הוא תיקון כללי, כי קשה לתקן כל דבר בפרטיות, ותיקון פגה"ב הוא תיקון הכללי, והנה לא מדבר שם על העשרה מזמורים, אבל ממילא מובן הדבר שכך הוא, שכל שיכול לתקן פגם הברית יכול לתקן ממילא שאר החטאים.

וממילא יתכן, שאמירת עשרת המזמורים סתם, הוא תיקון על הפגם הידוע בשוגג, וממילא זה תיקון כללי על שגגות של כל המצוות, אבל אמירת המזמורים על הציון הוא תיקון גם על מזיד כמו שנתבאר, וממילא זה מועיל כתיקון כללי גם למזיד של שאר העוונות, והטעם לזה הוא, כי הפגם הידוע הוא שורש שאר החטאים כמבואר בזוה"ק (ויקרא טו:) שהובא בסוף תורה ב שעיקרא דיצרא בישא על עריין.

מה עניין אמירת י' מזמורים בכל עת

ונשוב אל העניין, כי נתבאר שעל כל חטא שלא יהיה, ממילא עליו לומר את עשרת המזמורים, כי הרי צריך לתקן בשורש הדברים, שהוא הפגם הידוע.

האם עשרת המזמורים הם תיקון כללי

ולפני שנמשיך לבאר את מה שהתחלנו, נעיר הערה בעניין זה של 'תיקון הכללי', כי הנה מפורש בתוך הלשון של השיחה שהבאנו משיהר"ן, שאמר רביז"ל שכל עבירה יש לה תיקון מיוחד אבל התיקון הנ"ל הוא תיקון הכללי, ואם כן משמע שבעשרה מזמורים אלו אפשר לתקן כל דבר, ושוב צ"ב מהי מעלת אמירת המזמורים על הציון, ועוד צ"ב דאם זה תיקון הכללי לכל החטאים, א"כ זה תיקון גם על חטא במזיד, והרי מפורש בלשון רביז"ל לא כן, אמנם ראיתי בהשמטות לשיהר"ן וחי"מ שבכת"י מה"ר אלטער טעפליקער יש כאן השמטה, שלפני שורה זו שאמר שזה תיקון כללי, יש שיחה בעניין השריין ומקובל שזה הולך על ההבטחה להיות אצל ציונו הקדוש, ועל זה מסיים שאמר רביז"ל 'אבל התיקון להיות על קברו הוא תיקון הכללי' עכ"ל הכת"י, נמצא שאכן עשרת המזמורים אינם תיקון כללי.

ואמנם כפי הסדר של הדברים בשיהר"ן קשה לפרש כן, כי מלפני השורה הזו ולאחריה יש שיחות על העשרה מזמורים סתם, וגם שלפי זה כל מה שמקובל בדורות אחרונים לקרוא לעשרה מזמורים בשם

קית:) שהם הממלכה שלו שהיא מידת המלכות, וגם הוא בעצמו היה מרכבה למידת המלכות, כידוע, ועל כן כל מזמוריו מתקנים ומעוררים את הכח של מידת המלכות, ובזה מתתקן פגם היסוד, כי כשיש כלי של המלכות אין פיזור להשפעת היסוד העליון.

צדיק יסוד עולם

והנה כל צדיק נקרא צדיק יסוד עולם (משלי י כה) כי הוא מרכבה למידת יסוד עולם העליונה, ואילו נשמות כנסת ישראל הם תולדות נח איש צדיק כמבואר בליקו"מ ח"א תורה סז שהעם המתקרבים הם תולדותיו של נח איש צדיק, וע"כ כל פגם הברית גורם פיורוד בין נשמות ישראל לבין הצדיק המשפיע בהם.

ועוד כי נשמות ישראל הם בנים של מידת המלכות (ליקו"מ ח"א תורה עח, ועי' שעה"כ סוכות דרוש ד) ועל כן נקראת מידת המלכות בשם כנסת ישראל (שערי אורה סוף שער א), וכל פיורוד של נשמות ישראל מהצדיק, הרי זה מעין פגם ברית, כשנפרדת המלכות שהיא הכלי של היסוד, ומאידך, חיבורם של הצדיק והעם יחד הרי זה תיקון ויחוד הברית (עי' ליקו"מ ח"א תורה נד סוף סעיף ב), וע"כ מבואר בתורה כט (ס"ב וס"י) ששבח הצדיקים הוא תיקון הכללי מעין תיקון הברית.

אמנם לפי זה, מי שבא לבקש אצל הציון על קרבת אלוהים ודביקות הבורא, על הבנת התורה ועבודת התפילה, על זיכוך המידות וקדושת הנשמה, על רפואה ופרנסה ושידוכים, או על חינוך הילדים, אין שום עניין לומר את עשרת המזמורים, והרי אנו רואים מנהג אנ"ש שאומרים אותם בכל עת שבאים אל הציון, ולא עוד אלא שאומרים אותם גם בשאר קברי צדיקים.

תיקון היסוד

וע"כ נראה לפרש באופן נוסף, כי הנה עניין הפגם הידוע, שעליו תיקן רביז"ל לומר את עשרת המזמורים, הוא פגם מידת היסוד, ועניין הפגם הזה הוא, כאשר נפרדים התולדות מהיסוד ומתפזרים בארבע כנפות הארץ, וזה גורם פגם למעלה במידת היסוד העליונה, שבמקום שתשפיע למידת המלכות שהיא הכלי המקבלת את ההשפעה של היסוד, ההשפעה מתפזרת ונולדים שדים ורוחות מהשפעה זו (עירובין ק:., וזה"ק בראשית ט).

וממילא יובן קצת מה השייכות בין עשרת פרקי תהלים ועשרת מיני נגינה, לבין תיקון פגם מידת היסוד, כי מזמורי התהלים אמרם דוד המלך בשם כנסת ישראל (עי' פסחים

וע"כ נהגו אנ"ש לומר את עשרת המזמורים בכל עת שרוצים לעורר את כח נשמת הצדיקים, בפרט בציוני הצדיקים, ובפרטי פרטיות בציונו הקדוש.

הפסק בשיחה ושהיה בתוך המזמורים

ועתה נברר בע"ה פרט אחד בעניין אמירת עשרת המזמורים, דיש לעיין בעניין אמירת עשרת המזמורים, האם יכול להפסיק באמצע אמירתם לעניית דברים שבקדושה, ולשאר דברים, והאם יכול להפסיק בין פרק לפרק בשהיה זמן רב, ובספר הציון הקדוש במשנת ברסלב (עמוד 85 בהערה) הביא שהיה מי שנהג שאם הפסיק באמצע לעניית אמן התחיל מהתחלת המזמורים.

ונראה פשוט, שיש יותר חשש במי שמפסיק באונס ואפילו בין פרק לפרק, כגון שיוצא לצרכיו ושוהה כדי לגמור את כולה לפי מהירות האמירה שלו, יותר מאשר מפסיק בעניית שלום כשעומד באמצע הפרק בין פסוק לפסוק או במקום דסליק עניינא, וזה נגד מה שחושבים רבים, והיות שעניין זה נוגע לרבים, ובפרט אצל ציון רביז"ל שמצוי שם עניית אמן, מצווה לברר העניין.

וממילא מובן שבכל עת שאדם רוצה לעורר את כח הצדיקים המסייעים לנשמות ישראל, ובא אל ציונם הקדוש לעורר רחמים על כל צרה שלא תבוא, צריך תחילה לתקן פגה"ב, וע"כ יאמר תחילה את עשרת המזמורים, שהם המסוגלים לתיקון הפגם הידוע, שממילא זה מעורר את החיבור של נשמות ישראל עם הצדיק, ומתקן את הפירוד ביניהם, ועל ידי זה יוכל לעורר את נשמתם.

צדיקים ירשו ארץ

וזה ביאור מ"ש בליקו"מ ח"ב תורה קט שקברי צדיקים מסוגל לתיקון הברית, כי קברי צדיקים הם בקדושת ארץ ישראל שנאמר צדיקים ירשו ארץ, וארץ ישראל היא סגולה לתיקון הברית ע"כ, והביאור בזה הוא גם כן כמו שנתבאר, כי ארץ ישראל היא מקום השראת השכינה שהיא מידת המלכות (רמב"ן סוף פרשת אחרי מות), וצדיקי יסודי עולם יורשים את מידת המלכות, ומידת המלכות מסוגלת לתיקון הברית, כי היא הכלי לקבל את ההשפעה שלא תתפזר, והיא שורש נשמות ישראל המתקרבים אל הצדיקים.

וגם הקנס הזה נאמר בפנים לעניין ק"ש דאורייתא, ולא נתבאר לי מה הדין בדרבנן בדיעבד [ומברכות ק"ש שמיקל המ"ב, אין ראיה, כי יש בזה ברכה לבטלה כשחוזר], ובין כך ובין כך מסתבר שבנידון דידן של תיקון הכללי, אין שייך קנס כי אין בזה חובה.

וגם לעניין לכתחילה יש לברר אם שייך לאסור בעניינינו, דהנה מצינו שאין להפסיק גם באמצע כל ברכה ובאמצע הלל ופסוקי דזמרה, כל דבר לפי עניינו, הרי לנו שיש איסור שיחה לכתחילה בכל ברכה או כל שיש לו ברכה, וגם אם נימא שבדיעבד אינו מעכב, לכתחילה אסור, אבל עדיין אין מזה ראיה לאסור כאן, כי האיסור שם הוא משום שזה עושה הפסק בין הברכות שלפניה ואחריה, כי גם בפסוקי דזמרה יש ברכה לפניה ולאחריה, שזה מחברם יחד, וע"כ יש בהם איסור הפסק, וממילא יתכן שבעשרת המזמורים שאינם אלא פרקי תהלים, ואין מה שמחברם, אין חשש הפסק.

אמנם מצינו מחלוקת בעניין הפסק בהלל בר"ח לדעת השו"ע שאין מברכים על הלל דר"ח, וכמבואר במ"ב סי' תכב ס"ד וביה"ל, וחזינן שיש דעה ששייך איסור הפסק

דהנה את איסור ההפסק באמצע ק"ש יתכן לפרש בשני אופנים, הראשון כי זה עושה הפסק באמצע ועי"ז אין שייכות בין החלקים, ויש עוד טעם לאיסור ההפסק, והוא דין לכתחילה שיש איסור דיבור, וכמו שהביאו התוס' (ברכות יד.) דרשא של הגמ' (יומא ט.) לאיסור דיבור, מהפסוק לדבר במ ולא בדברים אחרים, ואמנם זה נאמר על ק"ש ותפילה ולא בכל דבר, שהרי בגמ' שם למדו מדרשא זו שבאמצע דברי תורה מותר להפסיק, והיינו מפני הכבוד והיראה, וא"כ לכאורה אמירת תהלים לא חמור מזה, אבל עניין ההפסק לכאורה שייך בכל דבר.

אמנם לפי זה היה ראוי להיות הדין שגם בשח בשוגג מעכב גם בדיעבד, ואין הלכה כן, שהרי מי ששגג וענה מה שאין לענות, ואפילו מי שדיבר דברים בטלים, כל שעשה כן בשוגג לא חוזר יותר מאותו הפסוק, וי"א לאותה התיבה אם סליק עניינא (מ"ב סי' סו סק"ב), ומה"ת זה הדין גם במזיד (ביה"ל סי' סה ס"א), אולם מדרבנן יש אומרים שאם שח במזיד חוזר לראש ויש חולקים (שם) שחוזר לאותו פסוק, ומזה שיש הבדל בין מזיד לשוגג משמע שזה קנס, ולא שזה עושה הפסק אמיתי.

לכל אדם (ע"י ס"י ס"ו ס"א), אמנם במ"ב (שם סק"ב) כתב שבזמנינו אין לענות שלום, כי אין מקפידים במשך היום לענות מיד, ע"כ למעשה אין לענות אלא אם כן יש צורך גדול, אמנם יש דברים שמותר גם בזמנינו, כמ"ש המ"ב (שם סק"ו) שיכול לענות לגבאי שקוראו לעלות לתורה ושואלו מה שמו, ולאפרושי מאיסורא לא גרע מהפסק מפני היראה והכבוד שמותר (ריטב"א יומא י"ט.), וכך מורה הוראה שנצרך לענות יענה בין הפרקים (ערוה"ש ס"י ס"ד).

הפסק שהיה באמירת המזמורים

אבל נראה שמי שמפסיק באונס בין המזמורים, והפסיק בכדי שיעור שיכול לגמור את כולה, שוב אין שייכות בין מזמור למזמור, וכמו כל עניין שיש שייכות בין חלקיו וחלקיו מעכבים זה את זה, ששהיה מפסקת, ואמנם נחלקו בעניין זה השו"ע הרמ"א והאחרונים, אם זה שייך בכל דבר או רק בדברים דאורייתא כמו ק"ש או בכל דבר, וכמבואר בסי' סה ס"א ובביה"ל שם, ויתכן שיש להחמיר שלא להפסיק בעשרת המזמורים כמו בדאורייתא, כי זה עניין מסויים שבא לתקן תיקון בעולמות עליונים, והשהיה הוי הפסק במציאות, אבל אין להחמיר יותר מק"ש, וממילא

לכתחילה אף בדבר שאין לו ברכה, אבל המ"ב שם כתב שבסתם אמירת תהלים אין איסור הפסק, והלל שאני שיש בו משום פרסומי ניסא, ואמנם בלאו הכי נראה שיתכן שבעשרת המזמורים הדבר חמור יותר, כי באמת יש שייכות בין עשרת המזמורים, שהם עשרה מיני נגינה, ואין זה כמו סתם אמירת תהלים, אף שאין שם ברכה לפניה ולאחריה.

וא"כ ראוי מאוד להזהר שלא להפסיק באמצע אמירת עשרת המזמורים, כיוון שיש להם שייכות באמירתם יחד, שהרי הם עשרה מזמורים כנגד עשרה מיני נגינה, אבל בוודאי שבדיעבד אם הפסיק בשוגג אין צריך יותר מאשר לחזור על פסוק זה, ואפילו אם דיבר דברים בטלים, ואפילו במזיד יתכן שהדין כן, וא"צ להחמיר חומרות יתירות.

וגם לכתחילה נראה פשוט שאין אמירה זו חמורה מאמירת קריאת שמע, ומותר לכתחילה לענות דברים שבקדושה באותם עניות מה שמותר באמצע ק"ש, ויותר מזה, אפילו מה שמותר באמצע פסוקי דזמרה, וכמו כן נראה שהיכן שנגמר עניין, מותר לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד, ובין הפרקים לשאול מפני הכבוד ולהשיב שלום

כן נראה בבירור עניין זה, וה' יצילנו ממכשול, כי באמת שאנו מגששים באפילה בעניין שאין לנו בו השגה אמיתית.

לדעת השו"ע אין חשש ולדעת הרמ"א זה רק בהפסק של אונס שתלוי באדם, כגון שיצא לצרכיו, ולא באונס מבחוץ כגון שנצרך להפסיק לסדר איזה עניין.

ענף ב

התשובה והתיקון

ביאור דברי הזוה"ק

ואמנם תחילה נבאר איך יתכן שיש בזוה"ק חידוש נורא כזה, שיש עוון שאין תשובה מועילה לו, והרי התורה סתמה ואמרה בפרשת התשובה שתשוב מועילה על הכל, ככתוב (דברים ל א-ד) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַיּוֹמִים אֲשֶׁר הִדִּיחָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשָׁבַת עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתְּ בְּקוֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבְנֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ: וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתֶךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצֶךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם יְהִי נִדְחָךְ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם

דברי רביז"ל על מ"ש בזוה"ק שלא מועילה תשובה

והנה בשיחות הר"ן (סי' עא) כתב בדבר מ"ש בזוה"ק שעל החטא הידוע לא מועילה תשובה, ונכבר נתבאר בענף א שהמדובר שם הוא באופן שחטא במזיד בהקיץ, ולא במקרה לילה], ואמר רביז"ל שאין מי שיבין פשט דברי הזוה"ק כי אם הוא לבדו, אבל האמת היא שמועילה תשובה על הכל, ועיקר התשובה שיקבל על עצמו ולא יחטא עוד ע"כ, ומשמע מהדברים שאין זה כל כך פשוט להבין פשט דברי הזוה"ק, ושאי אפשר לגלות את הביאור.

אם לא חטא וכו'. כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מכל היסורין ומכל גזירה. ואין לשם חפץ בו. ומנחה לא ירצה מידו. ותאוות הצדיקים מן ההצלחות, להפק רצון מהשם ושיחפוץ בהם. ורצונו החיים הקיימים והאמיתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות. כענין שנאמר (תהילים ל) חיים ברצונו. ונאמר (שם פ) ה' אלהים צבאות האר פניך ונושעה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אין לנו אלא הארת פניך. על כן תראה בתפלת דוד בעת התשובה. אחרי שאמר (שם נא) הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני. התפלל עוד על הרצון להיות רצון הש"י בו כקודם החטא. ואמר (שם) אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני עכ"ל, הרי מפורש בדבריו, כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מכל היסורין ומכל גזירה, ועדיין אין לשם חפץ בו ומנחה לא ירצה מידו, ויתכן שעל זה בא הקרבן לדורון וריצוי.

שני חלקים כחטא - המרידה והפגם

ועוד יתכן שישוב אדם בתשובה, אבל זה מועיל רק על המרידה שמרד בחטאו, ולא ייענש, אבל עדיין איננה מועילה לתקן את מה שפגם בעולמות העליונים, ומה שקלקל בצינורות השפעה, ומה

משם יקבצך יהנה אלהיך ומשם יקנהך.

יש תשובה ויש ריצוי

ולכאורה כוונת הזוה"ק איננה על עצם התשובה, אלא על התיקון, שהרי אנו רואים שבזמן ביהמ"ק היה האדם מחוייב להביא קרבן על כל חטא, יש בחטאת ויש בעולה, ויש בשעירי יום הכיפורים ועבודת כהן גדול, ולא היה די בתשובה ששב מעומק לבו, וכמו כן יש עוונות שחייבים עליהם מיתת בית דין או כרת וערירי ומלקות, ואין מתכפר לו בלי זה אף ששב בתשובה שלימה, וכמו כן היו שני התמידים מכפרים עלינו (במדב"ר כא יט) ובגדי כה"ג (ערכין טז:), ולמה לא היה די בחרטה על העבר וקבלה על העתיד, ואיך יתכן שלא מועילה תשובה, והרי התורה אמרה ושבת עד ה', ותו לא.

אכן הביאור הדבר הוא, כי יש מדריגות בכפרה ונקיון החטא, ויתכן שישוב אדם בתשובה שלימה, ויאמר השי"ת איני מענישך אבל אין לי חפץ בך, וכמו שכתב רבינו יונה (שערי תשובה שער א מב) וזה לשונו: ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם. למחות כעב פשעיו וכענן חטאתיו. ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר

אלה, אכן עתה הדבר ברור, כי אין זה במקום תשובה אלא יחד עמה, כדי להתם חטאת ולנקות את הנפש ולהיות רצוי ה', וכמו כן יובן בזה מה שהאריז"ל נתן תיקוני תשובה בתעניות ויחודים רבים כמבואר בספר שער רוה"ק, ושער היחודים ותיקוני עוונות.

ובנוסף לזה יש עוד מטרה בתעניות, להקל על התשובה של חטאים שחייבים עליהם מיתת ב"ד וזרת, כי על חטאים כאלה, יסורים ממרקים (יומא פו.), והמקבל על עצמו תעניות ניצול מיסורים אל (ועי' באגרת התשובה שבסוף ספר תניא פ"א ופ"ב שביאר עניין שני סוגי התענית הללו), ואמנם רביז"ל הודריך לבלי להתענות, ואכמ"ל בזה.

ביאור דברי הזוה"ק

וכוזה נשוב לבאר דברי הזוה"ק שעל החטא החמור הזה של הו"ל במזיד לא מועילה תשובה, ולפי מה שנתבאר, אין הכוונה לתשובה אלא לנקיון ולטהרת הנפש, כדי להיות רצוי ה' ומרואי פני המלך, שעל זה אין תקוה, וא"כ דברי הזוה"ק הללו שבפרשת ויחי (רי"ט): שאמרו שאין תשובה מועילה לחטא זה, הם כדברי הזוה"ק בפרשת וישב (קפח).

שברא מזיקים ונתן כח לסט"א ומה שהשליט את השטן על מקורות השפע, ככתוב (משלי ל) תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאַת: תחת עבד פי ימלוך, ואמרו בזוה"ק (חיי שרה קכב.) בְּגִין דְּאִית שְׁדָה וְאִית שְׁדָה, אִית שְׁדָה דְּכָל בְּרַכָּאן וְקַדוּשִׁין בִּיה שְׁרִיין כְּמָה דְּאִתְ אָמַר כְּרִיח שְׁדָה אֲשֶׁר בְּרָכוּ יי, וְאִית שְׁדָה דְּכָל חִירוּב וּמְסָאָבו וְשִׁצְאָה וְקַטּוּלִין וְקַרְבִּין בִּיה שְׁרִיין, וְהֵאֵי מְלֶךְ, זְמַנִּין דְּאִיהוּ נַעֲבַד לְהֵאֵי שְׁדָה דְּכַתִּיב תַּחַת שְׁלֹשׁ רַגְזָה אֶרֶץ וְגו', תַּחַת עֶבֶד פִּי יִמְלוֹךְ וְגו' וְשִׁפְחָה פִּי תִירֵשׁ גְּבִירְתָּהּ, וְהֵאֵי מְלֶךְ אֲתַכְּסִיא נְהוּרִיה וְאֲתַחֲשֵׁף עַד דְּאֲתַדְּכִי וְאֲתַחֲבֵר לְעֵילָא ע"כ, והאדם עצמו עלול לסבול ממזיקים אלו, שבאים להחטיאו שוב ושוב חלילה, וע"כ צריך להוסיף על התשובה את הקרבן.

התיקונים שנתנו הקדמונים לחוטאים

וכל זה היה בהיות המקדש על מכונו ומזבח על תילו, אבל אחרי חורבן ביהמ"ק אין מי שיכפר בעדינו כפרה שלימה, ובזה יובן מה שהרוקח בספרו נתן תיקוני תשובה רבים, צומות וסיגופים על כל עבירה ועבירה, ולכאורה ממה נפשך, אם שב בתשובה, אלה למה לו, ואם לא שב, מה יועילו לו כל

לילה, וא"כ לא זהו התיקון למי שחטא בזה במזיד, א"כ לא נדע מהו התיקון, ואין אנו יודעים ביאור דברי הזוה"ק, אבל נלך בתום ונעשה את אשר ביכלתינו, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ההבטחה למי שבא אל הציון

והנה כבר נתבאר שההבטחה שהבטיח רביז"ל למי שיבוא על ציונו, היא הבטחה לתקן גם עוון זה, ועדיין צ"ב מה מיוחד בעוון זה, אחרי שרביז"ל אמר שאין דברי הזוה"ק כפשוטם, ממילא עבירה זו היא כשאר העבירות, שיש בכח כל אדם לשוב בתשובה שלימה ולתקן תיקון גמור, ואכן בענף א נתבאר שרביז"ל בכלל לא דיבר, בהבטחתו על עניין הציון, כלפי חטא זה במסויים, אלא על כל החטאים עונות ופשעים, ואמירת תיקון הכללי היא בשביל כל סוג חטא ולצורך כל ישועה, כמו שנתבאר שם העניין בזה, ועתה מובן הדבר יותר, כי באמת שרביז"ל סבר שכל העוונות שווים.

אלא שכיוון שלב יודע מרת נפשו, ומי זוכה לתשובה שלימה, וקל וחומר, מי זוכה לתיקון שלם, ולהיות רצוי ה', וממי עלה שמים וירד לגלות לנו מה אנו צריכים לעשות כדי לתקן את החטאים

שאמרו שהחוטא בחטא זה, לא חמי סבר אפי עתיק יומין לעלם, כלומר שלא יזכה לראות פני המלך ולהיות מהיושבים ראשונה במלכות.

וכן האריך מהר"צ מלובלין (ספר תקנת השבין סי' טו דף סח-ע) וביאר דמה שהראשונים והאריז"ל נתנו תיקונים גם על עוון זה, הרי זה משום שכל אחד נתן תיקון לתקן עד היכן שהשיג הוא, אבל רשב"י השיג יותר מכולם על כן אמר שאין דרך לתקן עד הסוף.

ולעיל נתבאר אופן נוסף, שכוונת הזוה"ק, ומטרת כל התעניות היא, כדי לכלות את המזיקים שנוצרו מעוונות אלה.

ביאור רביז"ל לדברי הזוה"ק

אמנם כשבא רביז"ל ואמר שבאמת מועילה תשובה גם על חטא זה, ואמר שאין מי שידע פירוש דברי הזוה"ק כי אם הוא, הרי משמע להדיא שסבר שאין פירוש דברי הזוה"ק כמו שנתבאר שתשובה יש ותיקון אין, כי אם כן אין זה סוד שהרי גם לנו נתגלה הדבר, אלא בוודאי שהיתה כוונתו לומר שיש גם דרך לתקן לגמרי, ושאין הבדל בין חטא זה לחטאים אחרים, והיות שנתבאר לעיל בענף א, שעשרת המזמורים הוא תיקון רק למקרה

מקום בכח סיוע זכות רביה"ק מובטח לו שיתקן הכל.

וזה מבאר יותר את עניין התפילה שאחרי תיקון הכללי, כדי לקיים מצוות תשובה ולהביא את האדם למצב של הרהור בתשובה שאז יוכל לקבל את הסיוע ואת ההבטחה של רביז"ל.

תקנת השבים

ואמנם יש להוסיף בזה עניין עיקרי, כי לא נכון לחשוב, שכל הכח של סיוע הצדיקים ובפרט הבטחת רביז"ל מצומצמת רק למי ששב בתשובה שלימה וגמורה, ואם כן מי יאמר זיכיתי לבי, ולמה יטרח לנסוע ולבוא אל ציון רביז"ל אחרי שעדיין לא שב בתשובה שלימה, כי אין הדבר כן, כי המטרה של ההבטחה שהבטיח רביז"ל היתה בשביל להקל על בעלי תשובה, ומשום תקנת השבים נגעו בה, וממילא ברור שסגי בתשובה אמיתית מעומק הלב, אבל בלי חומרות יתירות, וכבר הוכחנו כן לעיל, שהרי אם יעשה תשובה שלימה, הרי א"צ יותר מזה, ואם ביד כל אדם לעשות תשובה שלימה, וגם על פגה"ב כי דברי הזוה"ק אינם כפשוטם, א"כ מה הצורך להבטחת רביז"ל, ובע"כ שזה לבינונים,

והעוונות, ואין אתנו לא הרוקח ולא האריז"ל, על כן בא רביז"ל והבטיח לעמוד לימינינו, כאשר נבוא על ציונו בתפילה וצדקה.

הבטחת רביז"ל מצטרפת אל התשובה

ואמנם אחרי שנתבאר שיש תשובה ויש תיקון, ממילא צריך לבאר מהו הנידון של ההבטחה הזו, ונראה פשוט שההבטחה של רביז"ל למי שיבוא על ציונו, היא על תיקון החטאים, אבל זה מדובר רק במי ששב בתשובה, כמו שמפורש בחי"מ (סי' רכה) שההבטחה היא בתנאי שיקבל על עצמו שלא ישוב לאיוולתו ע"כ, והרי הקבלה לעתיד, זה עיקר התשובה, ובאמת שיש בעניין העסק על ציונו גם עניין הוידוי, כמו שמובן בליקו"מ תורה ד שעניין הוידוי דברים שייך בקברו של הצדיק, ונתבאר במק"א (שערי דעה תורה ד שיעור ד), וכמו כן עניין החרטה ושברון הלב הוא מעיקרי העסק בציון הצדיק, כי זה כלול במה שהאדם שופך נפשו שיזכה לתשובה, וממילא נמצא שההבטחה למי שיבוא על ציונו, היינו שאחרי ששב, ועדיין לא יכול לתקן, מכל

המזמורים א"צ לפחוד עוד מהפגם הנורא של מקרה לילה, ולכאורה ממה נפשך, אם לא שב בתשובה, הרי לא מסתבר כלל שיועיל איזה שהוא תיקון בעולם, ואם שב בתשובה מה חסר לו, והרי לא על מכשול זה של מקרה לילה אמרו בזה"ק שלא מועילה תשובה, כי אם על מי שעושה חטא זה במזיד כמו שנתבאר לעיל.

אכן עתה מבואר הדבר, כי אכן מדובר במי ששב בתשובה על מה שחטא, ובכל זאת החטא הזה גרוע יותר מכל החטאים שבורא מזיקים ועושה רע, ואם בכל חטא צריך בנוסף אל התשובה, למצוא גם דרך לתיקון ולנקיון כמו שנתבאר לעיל, קל וחומר בחטא זה, ועל זה באה הבטחת רביז"ל שא"צ לפחוד עוד אחרי שאמר עשרה מזמורים אלו בו ביום.

הצדיקים מוציאים מניהינם את אלו שהרהרו בתשובה

וכן משמע מדברי הזוה"ק, שזה שמבואר בדברי חז"ל שהצדיקים מוציאים אחרים מהגיהנום, זה מדובר באלו שהרהרו בתשובה בעוה"ז ולא הצליחו להשלים את התשובה, וכמ"ש בתיקו"ז (תיקון לב, ע"ו): **וְאִם הוּא צָדִיק אֶתְמַר בֵּיהּ** (משלי

החפצים בכל לבם לשוב, וצועקים במר נפש, אבל יודעים בעצמם שאינם שבים בשלימות, ואליהם בא רביז"ל בהבטחתו.

גם הכח לשוב הוא בכלל הבטחת רביז"ל

ועוד שהכח של ההבטחה, והכח של תפילת צדיק אמת שוכני עפר עלינו, הוא גם על עצם הדבר שנזכר בזכותם לתשובה שלימה, וכמבואר בליקו"מ ח"ב תורה סו שהצדיק עושה תשובה בעד ישראל, ויסוד הדברים הוא חידושו של הבעש"ט, שעיקר הכח לשוב והתיקון של הרשעים הוא ע"י ראשי הדור כמ"ש בשמו בתולדות יעקב יוסף (קרח ד), ודגל מחנה אפרים (שמיני ד"ה ויקרב, תזריע ד"ה וטהרה, מצורע ד"ה זאת).

ובאמת שזה דבר שצריך להזכיר הנה, שגם הסגולה של אמירת עשרת המזמורים בכל מקום שהוא, הוא בכח סיוע הצדיקים, כי כל התיקונים נעשים בכוחם הגדול.

התיקון של עשרת המזמורים, גם הוא בצירוף תשובה

ואנב הרווחנו באריכות הדברים להבין גם את מה שהוסיף רביז"ל בהבטחתו שמי שיאמר את עשרת

ד ד) על הפסוק כי לא תעזוב נפשי לשאול, כדי שלא תתן חסידך זה הצדיק אמת לראות שחת כשיצטרך לבוא להוציאנו משם, ונבאמת שפירוש זה על הפסוק לא תתן חסידך לראות שחת, שהולך על הצדיקים היורדים לשאול להוציא אחרים משאול, הוא פירוש קדום, ומבואר במכתבו של ר"ש שלומיל מגורי האריז"ל, שהודפס לאחרונה בספר האר"י וגוריו (עמוד צו) אגרת [ד].

למה פחד מוהרנ"ת אחרי שכבר היה בציון רביז"ל

אמנם יש לתמוה תמיה גדולה, שמצינו בדברי מוהרנ"ת בתפילה לחודש אלול (ליקוטי תפילות ח"א פה) שמתפלל להנצל בכח הצדיקים מהמזיקים שנוצרים על ידי החטא הידוע ובאים ללוות את האדם אחרי פטירתו ורובצים על הקבר, שעל זה מדבר רביז"ל בתורה קמ"א, והנה מוהרנ"ת האמין לשני העדים שהעידו על הבטחת רביז"ל, ולמה פחד עוד, והרי כבר היה על ציונו של רביז"ל הרבה פעמים, ורביז"ל הבטיח לעמוד בעזרתינו.

אלא שיש להעיר, שהלשון של ההבטחה באמירת העשרה מזמורים היא, שזה מועיל לגמרי ובוודאי

כד טז) כי שבע יפול צדיק וקם, אמר ליה רבי אלעזר, ואם הוא צדיק אמאי נחית תמן, אלא בגין לאפקא מתמן פל נפשא ונפשא מאלין דהרהרו בתיובתא ומתו בקצרות שנין, ואיהו טרח בגיגיה ע"כ, ובזוה"ק (פנחס רכ): וכי פל בני עלמא אזלי לשאול. אין. אכל סלקין מיד, דכתיב, (שמואל א ב) מוריד שאול ויעל. בר אינון תייבין, דלא הרהרו תשובה לעלמין, דנחתין ולא סלקין. ואפילו צדיקים גמורים נחתין תמן. אמאי נחתין. בגין דנטלין כמה תייבין מתמן, וסלקין לון לעילא (ותמן עברין לון להרהר בתשובה). ומאן אינון. אינון דהרהרו בתשובה בהאי עלמא, ולא יכילו, ואסתלקו מן עלמא. וצדיקייא נחתין בגיגיהון דתייבין גו שאול, ונטלין לון, וסלקין לון מן תמן.

וזה דבר המפורש בחיי"מ (סי' של) שאמר רביז"ל שאתם בלעדי אינכם יכולים, אבל גם אני בלעדיכם איני יכול, ובליקוה"ל (אבידה ומציאה ח"ג סי' טו) מבאר בזה מצוות פריקה וטעינה שהיא גם ברוחניות לסייע לרשעים, אבל רק אם בעה"ב רוצה לפרוק ולטעון יחד עמו, אבל אם בעה"ב יושב בצד ואומר לשני פרוק אתה, אינו מחוייב בזה.

ומן העניין להביא כאן את מה שפירש מוהרנ"ת (ליקוה"ל השכמת הבוקר

וכאילו נתקיים בהם הפסוקים שהביא מוהרנ"ת בתפילתו לתיקון הכללי, מ"ש (איכה ג) צוד צדוני כציפור אויבי חינם, צמתו בבור חיי וידו אבן בי, צפו מים על ראשי אמרתי נגזרתי, קראתי שמך ה' מבור תחתיות, ולכאורה אחרי האמונה בדברי רביז"ל ובכח הבטחתו שיוציאם משאול תחתיות ומתחתיו, היה להם רק לשמוח תמיד ולרקוד ברחובות ובשווקים, בלי לתת מקום גם לעבודת לב נשבר ונדכה.

וכמו כן בעת אמירת עשרת המזמורים על הציון הקדוש, הרי ראינו בעינינו אצל אנ"ש שבוכים בכי גדול, ובאזנינו שמענו שכן היה בכל הדורות, וכן מסופר בספרים על גדולי אנ"ש (עי' שיש"ק דפוס ישן כרך ג סי' שעב), ולמה לא יאמרום בשמחה וטוב לבב, ובאמונה בכח צדיקי אמת.

מה עניין התפילה שאחרי תיקון הכללי

ומעין זה יש לשאול, מה עניין התפילה שתיקן מוהרנ"ת, הנאמרת אחרי תיקון הכללי, וכותב שם שאינו יודע איך אפשר לתקן מה שפגמנו ושיחתנו, ומבקש שהשי"ת ברחמיו יכלה את כל הקליפות והשדים שנוצרו מהפגם, ועוד כותב

ואין מה לפחד, ואילו כלפי ההבטחה למי שבא על ציונו שהא על כל העוונות, הרי לשון ההבטחה שבשיהר"ן היא רק זאת שרביז"ל יניח את עצמו לאורך ולרוחב, וישתדל למענו, אבל אין הבטחה שההשתדלות תשא פרי, אמנם בלשון ההבטחה שבחיי"מ ובהקדמת התיקון הכללי, יש תוספת שאמר, שבהפיאות ימשכנו משאול תחתיות ומתחתיו, ובוודאי יושיע לזה האדם עכ"ל, ולשון זו היא הבטחה שאכן כך יעשה, ואם כן צריך לומר שהלשון שכתב מוהרנ"ת בשיהר"ן, שישתדל למענו, הכוונה היא שיעסוק בענייניו ושיעשה בשבילו מה שיודע לעשות, ואכן שורש לשון השתדלות הוא כתרגום אונקלוס על וכי יפתה איש (שמות כב טו) וארי ישדל גבר, וזה לא כמו הלשון המורגל אצלינו שהשתדלות היא נסיון לעזור, אלא זו היא הבטחה לעסוק בענייניו, ועכ"פ שחזרה השאלה למקומה, דכיוון שהבאנו מחיי"מ שבוודאי יושיע לזה האיש, מה יש עוד לפחד, ולמה פחד מוהרנ"ת.

וכן ראינו אצל אנ"ש בדור זה ובדור הקודם, וגם יודע על גדולי אנ"ש שבכל הדורות, שהיתה נפשם שפלה וליבם נשבר ודואג בקרבם באנחות, וגניחות, כאילו הם בשאול תחתיות,

ולפי הכנתו, ובמילים פשוטות ייאמר שהאור של הצדיק ניתן לפי הכלים של המקבלים.

הבא ליטהר מסייעין לפי מה שבא ליטהר

והדבר מוכח ממה שאמרו (זו"ח נח) הבא ליטהר מסייעין אותו, רבי נתן אומר נשמתן של צדיקים מסייעת אותו ע"כ, הרי שעניין הצדיקים הוא סיוע למי שבא ליטהר, וא"כ זה בא אחרי הקדמת האדם שבא ליטהר, וממילא זה גם תלוי כמה שבא ליטהר.

וממילא מובן למה היה מוהרנ"ת וכן כל שאר אנ"ש הגדולים אחיו, עוסקים תמיד בתשובה בלב נשבר, ומרגישים את עצמם כאילו הם בשאול תחתיות עדיין, כי זה חלק מעבודת האדם, לעשות את התשובה מצידו, ולפי טוב הכנתו יזכה לסיוע של נשמת הצדיקים, ולקיום הבטחתם.

דרגות שונות כמעלת עשרת המזמורים וכוח תיקונם

ויש להסמיך לזה, הוכחה נוספת, שיש כמה דרגות בדבר התיקון וההבטחה של רביז"ל באמירת עשרת המזמורים, שהרי מבואר בשיהר"ן (סי' קמא) שאם יאמרם

שאינ שום לשון שיוכל לכנות את עוצם הרחמנות שיש עלינו מרוב הפגמים, אלא שאנו סומכים על רחמיו יתברך המרובים, שהבטיחנו להשיבנו ממצולות ים ע"כ, ולכאורה מה הרעש הגדול הזה, הרי יש לנו הבטחה ברורה, וממילא היה ראוי לומר שכל המשתמשים בלשונות אלו הם כמעט כעוברים על פגם אמונת חכמים שאמר שאין צריך לפחד עוד מעוצם הפגם הנורא, כי הכל יתקן עי"ז.

הרבה מדריגות יש בתיקון, והתיקון לפי ההכנה והתשובה

ונראה שהביאור בזה הוא בפשטות, כי כבר ביארנו שגם אחרי הבטחתו של רביז"ל בעניין אמירת עשרת המזמורים על חטא בשגגה, ואמירתם על הציון גם לחטא בזדון, מכל מקום עדיין הדבר תלוי בתשובה של כל אחד, שאחרי התשובה בא התיקון, וממילא יש בזה כמה דרגות, וכל אחד לפי תשובתו כך תתייחס ההבטחה.

שהרי מבואר בדברי חז"ל שיש הרבה דרגות בעולם הבא, וכל אחד זוכה לפי דרגתו, וכל אחד נכווה מחופתו של חברו (ב"ב עד:), ואם כן גם ההבטחה להנצל מעונשי עוה"ב, ניתנת לכל אחד לפי דרגתו

האם כשיוצאים משאול, מובטחים לבוא לגן עדן

וכבר אמר אחד מגדולי אנ"ש שרביז"ל הבטיח שיוציא אותנו משאול ולא הבטיח להיכן יביא אותנו ע"כ, והנה אמת הדבר שגם מי שיוצא משאול וגיהנום עדיין אין מובטח לו גן עדן, כמו שמוכח בגמ' (סוטה י). שדוד המלך אמר שמונה פעמים בני אבשלום, שבעה להצילו משבעה מדורי גיהנום ואחת להביאו לגן עדן, אבל הרי רביז"ל אמר בפירוש (חיי"מ סי' רחצ) שיש גם לו כח זה, אם כן בוודאי שהבטחת רביז"ל תהיה מושלמת גם להביאנו לגן עדן, ועי' גם בליקו"מ תורה סה ס"א בעניין גן הנשמות שהצדיק הוא בעל השדה, ובעלים לתרופה כתב מוהרנ"ת שבודאי שהבטחת רביז"ל תהיה כפי הנאות לו לפי יכלתו, שלא נבוש אפילו לפני כשרים אמיתיים ע"כ, ואם כן בודאי שרביז"ל יביאנו לגן עדן, ולא נכון לומר שלא הבטיח להיכן יביאנו, אבל נכון לומר שיש בזה הרבה דרגות והכל תלוי לפי מעשי האדם ודרגתו והכנת כליו לקבל את הסיוע והשפע של הצדיקים.

בכוונה ובהתעוררות מה טוב, אבל אינו מעכב, והנה שם מדבר על פירוש המילות, אבל יש גם כוונה שכתב רביז"ל בליקו"מ (ח"א תורה רה) שהיא כוונת שמות מסויימים שיש לכוון באמירת תהלים כדי לתקן את הפגם, אבל ברור שגם זה לא מעכב, ואם כן הרי יש בוודאי כמה דרגות בעצם התיקון, וגם מוהרנ"ת בתפילה לתיקון הכללי מבקש על זה, שהשי"ת יקבל ברחמים כאילו כיוונו בכל הכוונות, הרי לנו שעבודת האדם מוספת שבח בתיקון שהבטיח רביז"ל.

למה היו באים לציון הקדוש פעם אחר פעם

וזה גם הטעם והסיבה שהיה מוהרנ"ת ושאר אנ"ש באים פעם אחר פעם לציון רביז"ל, ומוהרנ"ת כותב במכתב (עלים לתרופה מכתב שפ) כי כל מגמתו להיות הרבה פעמים על הציון אולי יזכה לשפוך לבו כראוי, והנה אחרי שכבר היה שם ולא חטא שוב, למה לו לבוא שמה עוד ועוד, אכן למה שנתבאר, הדבר פשוט, כי יש הרבה דרגות, ולפי ההכנה והתשובה והכלי, כן זוכים יותר ויותר להבטחת רביז"ל.

ענף ג

הצורך אל ההבטחה למי שיבוא אל קברו

שכלול בזה עוד סוגי פגם הברית, ואמרו בתנחומא (לך לך סי' כ) שבזכות מילה אין ישראל יודעים את הגיהינם, והראשונים (פירוש ר"י בן יקר) כתבו שזה ביאור הברכה של מצוות מילה שאומרים 'על כן בשכר זאת אל חי וכו' צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בשרינו', וממילא מובן שמי שפגם במצוות מילה על ידי פגם הברית (עי' ב"ח יו"ד תחילת הלכות מילה) אין לו הבטחה זו.

משא"כ הבטחת רביז"ל הוא גם על זה, כמו שמפורש בשיחת רביז"ל ובתפילה שאחרי תיקון הכללי, [ואדרבא בזה יונח ויובן יותר מה שהערנו לעיל בענף א, מה השייכות בין אמירת עשרת המזמורים שהם מסוגלים לתיקון הברית, לבין הבטחת רביז"ל למי שיבוא על ציונו שהיא הבטחה כלפי כל החטאים והעוונות, אולם עתה יתכן לומר, שאכן על כל העוונות, א"צ להבטחת רביז"ל כי אברהם אבינו מוציא את ישראל משאול, ורק על החטאים שקשורים לפגה"ב הוסיף

מה צורך להבטחת רביז"ל והרי אברהם אבינו מוציא משאול

ויש לשאול, מה הצורך להבטחת הנוראה של רביז"ל, שמי שיבוא על ציונו ויתן פרוטה לצדקה ויאמר שם את עשרת המזמורים ישתדל למענו לאורך ולרוחב, ובוודאי יושיע לו, ולכאורה אין צורך לזה, שהרי מבואר בגמ' (עירובין יח:) שאברהם אבינו עומד בפתח הגיהינם ומוציא משם את כל זרעו.

אכן כמה תשובות בדבר, ראשית דבר, הרי אמרו שם בגמ' שיש יוצא מן הכלל, שאברהם לא מוציא את מי שאינו מכירו, כי בריתו של אברהם אבינו היא האות שאברהם בוחן בו את האדם, ומי שבועל ארמית אין אברהם אבינו מכירו כי ערלתו נמשכת ע"כ, וממילא יתכן שגם כל מי שפוגם בברית קודש אין אברהם אבינו מכירו, וכמו שהעתיק מהרש"א במקום אחר (בחידושי אגדות שבת קד.) את דברי הגמ' האלה בלשון אחר, שכל מי שחוטא בזנות אין אברהם אבינו מכירו, הרי לנו

מלובלין (תקנת השבין עה: עז:). שכך היה נראה לפרש דברי הגמ' שהיה שעתא היינו עד שנגמר זיכוכו, והגמ' מפרשת רק איך הם יוצאים משם, שזה על ידי אברהם אבינו, וכן כתבו ביפה תאר (שם) והשל"ה (יומא עב.) וראשית חכמה (שער היראה פי"ג) והפלאה בפנים יפות (סו"פ תרומה) שאין אש של גיהינום שולטת ברשעים לכלותם לגמרי אבל הם נענשים ומצטערים שם, וא"כ מה שאמרו שאברהם אבינו מעלה אותם היינו אחרי קבלת עונשם.

אמנם בתוס' (ב"מ נח:) מבואר שהבינו שאברהם אבינו מוציא את הרשעים מיד בלי י"ב חודש ובלי תשובה, וזה חידוש גדול, ואמנם ביפה תאר כתב עוד חילוקים, שהגמ' בעירובין מיירי בפושעים קצת ולא בפושעים גמורים, גם כתב שהגמ' מיירי בסוף עוה"ב לעת התחיה ולא בתחילת עוה"ב.

ואחרי כל זה ממילא מובן מה שהוסיף רביז"ל, שבא והבטיח את הבטחתו, שאם יבא החוטא על ציונו וישוב, הנה בזה הוסיף לו רעים שימליצו עבורו טוב, שלא ירד לשאול, ועל כל פנים שלא ישאר שם כלל.

רביז"ל את הבטחתו, וע"כ ציווה לאמור את עשרת המזמורים, אמנם זה כתבנו בדרך אפשר, אבל האמת נראה לא כן, וכדלהלן].

ועוד נראה, שהבדל גדול יש בין מה שאמרו בגמ' כלפי אברהם אבינו, לבין הבטחת רביז"ל, כי בדברי הגמ' נאמר, שהרשעים מתחייבים ההיא שעתא ואתי אברהם אבינו ומסיק להו, וצ"ב אם כן ביטלת תורת גיהינום אצל ישראל, בין רשע בין צדיק, ובפירושו אמרו בגמ' שם שהרשעים מעמיקים להם גיהינום, וביפה תאר (על המדרש, ב"ר מח ז) הקשה עוד על הגמ', שאם גם פושעי ישראל אינם נמצאים בגיהינום מה מיוחד בתלמידי חכמים שאמרו בגמ' (חגיגה כז.) שאין אש של גיהינום שולטת בהם.

וביארנו בתורת חיים (שם) והבא"ח (בספר בניהו שם) שאכן אי אפשר בלי גיהינום המלבן את הנשמה ומנקה את הכתמים, והבא"ח שם כתב דמה שאמרו שהרשעים מתחייבים ההיא שעתא ואתי אברהם ומסיק להו, 'ההיא שעתא' אין הכוונה לשעה אחת, אלא שעה אחת בכל יום, או 'זמן' אחד, אבל הוא זמן ארוך כפי הנצרך לכל אחד, וכ"כ מהר"צ

שגם אלו שיסתלקו אחריו, וירדו שאולה, ישתדל לאורך ולרוחב להושיעם, וזה דבר נוסף על הבטחת הזוה"ק.

שאלה נוספת מזה שאשר בן יעקב מוציא מהגיהנום

ועוד יש לשאול ממה שכתבו בספרים, שמי שלומד משניות, אשר בן יעקב מוציאו מגיהנום, וא"כ יאמר האדם מה צריך להוציא כל כך הרבה הוצאות ולהתייגע בטירחת הדרך לנסוע עד הציון של רביז"ל, בעוד שאפשר בלימוד המשניות לקבל את ההבטחה הזו.

אכן ראשית דבר יש לדעת שאין זה מאמר חז"ל אלא מאמר המובא בספרים, ומקורו בספר מדרש תלפיות (ערך אפוד) בשם ספר מזבח יעקב (לר' יעקב קאפיל) בשם האריז"ל, והובא גם בדברי החיד"א בספר עבודת הקודש (סי' מב) ובספר מדבר קדמות (מערכת א אות נא), אמנם אינו נמצא בכתבי האריז"ל שבידינו.

ועוד יש להעיר שלשון החיד"א (מדבר קדמות שם) הוא שאשר מוציא מהגיהנום מי שיודע משנה, ולא כהלשון שבמדרש תלפיות שכתב שאשר שואלו קראת משנה מימך, וא"כ לא די לקרוא וללמוד

קושיא נוספת מהא דהצדיקים עוברים דרך הגיהנום

ומעין זה יש לשאול עוד שאלה, על הבטחת רביז"ל להוציא נשמות משאול תחתיות, שהרי כבר מבואר בזוה"ק (פנחס רכ:) שהצדיקים יורדים ועוברים בגיהנום כדי להוציא נשמות של רשעים, וא"כ מה צריך להבטחת רביז"ל, ואף ששם בזוה"ק אמרו כן על רשעים שהרהרו בתשובה בעוה"ז וכמו שהבאנו דבריהם לעיל, הנה לעיל נתבאר שגם הבטחת רביז"ל היא בתנאי זה.

אכן באמת שהזוה"ק לא דיבר בזה כהבטחה אל הרשעים, אלא כלימוד בעבודת הצדיקים, שהם עוברים בעמק הבכא, אבל יתכן שיש בזה כמה תנאים נוספים, כגון שאין הצדיקים מוציאים אלא מי שיש להם שייכות עמם בקשר הנשמה, ולא בכל אופן, וע"כ בא רביז"ל וגילה לנו באיזה אופן תהיה לנו שייכות עמו.

ועוד שהזוה"ק מדבר רק על הצדיקים שמתלקים מעוה"ז, עוברים בדרכם דרך הגיהנום, וא"כ כשאין צדיק בדור, או שאין עתה עת הסתלקות צדיקים, יתכן שישארו שם הרשעים לזמן רב, אבל רביז"ל הבטיח את הבטחתו בסתם,

שלו, ומה נאמר אנחנו בעולם הזה, אבל מכל מקום אפשר לראות ולהראות קצת עד היכן הדברים מגיעים.

ונראה שיסוד הדבר הוא ע"פ מה שמבואר בכתבים (ע"ח שער יג פי"א) שי"ג מידות של רחמים מתחילים מאל רחום וחנון, ולפי כן נאמר הוי"ה הוי"ה שהם לפני י"ג המידות (וכבר נחלקו בזה הראשונים, ע"י תוס' ר"ה טז:), וכנגד כל אלו יש את י"ג תיקוני דיקנא המרומזים בזקן של האדם (ע"י באידרא נשא שמבואר היכן רמוז כל אחד מהמידות), ושני שמות הוי"ה רמוזים בשתי הפאות.

והנה עניין שתי שמות הוי"ה שנאמרו לפני המידות של רחמים, מבואר בגמ' (ר"ה טז.) שהכוונה בהם היא, אני הוא קודם שיחטא אני הוא אחר שיחטא, והקשה הרא"ש (ס) לפני שחטא מה צורך לרחמים, ונראה שהכוונה היא שיש מידה של רחמים לגלות שאצל השי"ת שווה הכל, קודם שיחטא כמו אחרי שיחטא, ושני שמות הוי"ה הם עניין אחד, לומר שהוא ה' אחד לפני ואחרי החטא, וזה שורש כל הי"ג מידות של רחמים שי"ג כמניין אח"ד, כי הרחמים נובעים מזה שאצל השי"ת הכל אחד כי גם החטא יכול להתפרש אחרת,

משניות, אלא לדעת, ומי יודע מה השיעור לידיעה זו.

ועוד, שמאמר זה לא בא כהבטחה לרשעים, אלא בא כהתעוררות ללימוד המשניות, וללמדנו מה הכח של משניות, וא"כ יתכן שיש עוד תנאים בעניין זה, עד שיזכה הרשע לצאת בכח המשניות.

אבל דברי רביז"ל באו בפירוש כהבטחה להקל על הרשעים לשוב, בידעם שיש מי שימליץ זכות בעדם ויש מי שיעמוד לימין אביון ויש מי שישתטח לאורך לרוחב בשבילם, וכלשון שאמר רביז"ל (בחי"מ ס"ו רכה ובהקדמת תיקוה"כ) שבפיאות ימשכנו ויוציאנו מן השאול תחתיות ומתחתיו.

ביאור השיחה 'כפיאות אמשכנו משאול תחתיות'

ואנב נבאר שיחה זו, אשר במשך הדורות קמו ליצנים ללעוג על עניין הפאות אשר בהם ימשוך רביז"ל את אנשיו, ויש שחשבו שהכוונה היא כפשוטו, שצריך לגדל פיאות ארוכות לצורך זה, וכאן המקום לבאר קצת ולרמז סוד שיח שרפי קודש, אף שלא נוכל להבין את הדבר עד תומו, וכבר הבטיח רביז"ל למשמשו ר' שמעון ז"ל שיזכה להבין לעתיד שיחת חולין

ועתה נבאר את הלשון שאמר רביז"ל (שיהר"ן סי' קמא) שמי שיבוא על קברו וכו' אתאמץ ואשתדל לאורך ולרוחב להושיעו, ובחיי"מ (סי' רכה) כתב הלשון רביז"ל יניח את עצמו לאורך ולרוחב, ויותר מפורש בלשון השיחה שבהקדמת התיקון הכללי, שאמר בידיש, 'איך וועל זיך לייעגען אויף דע לענג און אויף דע ברייט עם אטובה טיען' עכ"ל, ובוודאי יש בזה כוונה עמוקה, ונימא ביה מילתא.

כי יש בעניין השאול שני פסוקים, אחד על רוחב השאול, שנאמר (ישעיה ה יד) לְכֵן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נַפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלִי-חֶק וַיֵּרֶד הַדָּרָה וְהַמוֹנָה וּשְׂאוֹנָה וְעָלָו בָּהּ, ואחד על אורכה ועומקה כמו שאמרו (שבת לג, עירובין יט.) מעמיקים להם גיהינום, ונאמר (איוב יא ח ועי' גם יבמות יז.) עמוקה משאול מה תדע, ומובן מזה שהשאול הוא עמוק, דהיינו לאורך, ומסתמא יש בזה שתי בחינות שונות, לא הרי מי שנענש באורך ועומק הגיהינום למי שנענש ברוחב הגיהינום.

וע"ז אמר רביז"ל שיניח עצמו לאורך ולרוחב של הגיהינום להוציא את כל מי שתפוס ואסור שם.

שהשי"ת מהפך את החטא להביא מזה כבוד שמים, וכמו שאמר רביז"ל: אף אתם בעניין שלכם, כל אחד להיכן שנפל, יש אבל עניין ששם נתהפך הכל לטובה והכל מתפרש אחרת (עי' עלים לתרופה מכתב קב ובשיהר"ן ג וליקו"ה נדרים ד כז).

ואולי זה ביאור דברי רביז"ל בתורה יז ס"א שכאשר פושע ישראל עושה איזה נענוע בהפיאה שלו, השי"ת מתפאר בזה ולא נתבאר למה, ולמה נקט דווקא דוגמא זו, אכן ביאור הדבר, כי עצם הדבר שיש לו פאות מעורר את ההנהגה העליונה של הוי"ה הוי"ה, שורש מידות הרחמים, והנענוע מעורר צינורות מידות אלו להורידם למטה כמבואר בכוונות ארבעת המינים (עי' שעה"כ דרושי סוכות, ובליקו"מ ח"א סוף תורה לג) שהנענוע פותח את העניינים הסתומים.

ונמצא שפיאותיו של אדם הם השורש לעורר רחמי ה' עליו, באותו אופן שרביז"ל חידש, שיש עניין שנתהפך הכל לטובה, וע"כ גם כח הבטחתו לפושעי ישראל נאמרה בלשון זו, שבהפיאות ימשכנו ויעלנו משאול תחתיות.

ביאור השיחה, 'אשתתח לאורך ולרוחב'

ענף ד

ההבטחה למי שיהיה אצלו לפני גיל שבע

הבטחה זו שהבאנו עתה, היא הבטחה להבא, שמי שיבוא אצלו עד גיל שבע שנים, יש לו הבטחה להיות נקי מחטא, וזה עניין שצריך ביאור כדלהלן.

מה מועילה תפילה על רוחניות

כי הנה מבואר בדברי חז"ל שאפשר לבקש מהשי"ת להנצל מיצר הרע, כמ"ש בגמ' (ברכות יז.) רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכויות, יהי רצון שתצילנו מהם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם ע"כ, וכן יש כמה נוסחאות כאלה בתפילה, ולכאורה צ"ב, שהרי כל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:), ורק בשביל זה באנו לעולם הזה לעמוד בנסיונות על ידי בחירה בטוב, ולא שהשי"ת יעשה זאת עבורינו.

וכבר כתב מוהרנ"ת (חיי"מ סי' תלו, ליקוה"ל הלכות פקדון ה"ג אות ז) ששאל את רביז"ל שאילה זו כלפי עניין ההתבודדות, ורביז"ל ענה לו 'אף על פי כן', כלומר שבכל זאת יש

הבטחה נוספת

ועתה נבוא לבאר שיחה נוספת של רביז"ל, שהיא הבטחה שלישית של רביז"ל בעניינים אלו, והוא מה שאמר (חיי"מ סי' תקיז) שכל תינוק שיבוא אצלו עד גיל שבע שנים יהיה שמור מן החטא עד יום חתונתו, ובספר כוכבי אור (אנשי מוהר"ן, אחרי סי' מה, בדפוס משך הנחל עמוד צ) כתב שהזמן שנקט רביז"ל משמע שהיתה כוונתו שיהיה נקי ממקרה לילה [ועיי"ש שכתב שנראה לו שזה נוהג גם אחרי הסתלקות רביז"ל, וזה עניין מחדש ויתבאר להלן].

איך שייכת הבטחה למנוע בחירה

וצריך ביאור, דשתי ההבטחות הראשונות שביארנו עד כה, מדברים על העבר, ואכן זה עניין שמבואר בכמה מקומות בדברי רביז"ל שיש בכח צדיקים לסייע לנשמות רשעים לצאת מהגיהנום, ולפעמים גם לרשעים שעודם בעוה"ז יש סיוע אף שלבעל בחירה קשה לעזור (עי' חיי"מ סי' קצז), משא"כ

שמים חוץ מיראת שמים, היינו שאינה בידי שמים אלא היא בידי שמי השמים, והמשכיל יבין הדבר בדברי הרמב"ן (דברים ה כו) על פסוק מי יתן והיה לבכם זה להם ואכמ"ל.

תפילה על אחרים

והנה חידוש גדול יותר מבואר בדברי הגמ' (ברכות י.) ששייך גם להתפלל עבור אחרים, שיחזרו בתשובה ויטיבו מעשיהם, ואמרו שם שרבי מאיר וברוריא התפללו על הבריונים שהיו בשכינותם ושבנו בתשובה, וכן מבואר בעוד מקומות בחז"ל (עי' תענית כג.; ובתרגום יונתן פרשת מסעי בדבר תפילת כה"ג), ומפורש הדבר בזוה"ק (וירא קה: על פסוק המכסה אני מאברהם, וציין לזה הגרע"א בברכות שם) אָמַר רַבִּי מִצְוָה לֹא לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל עַל הַרְשָׁעִים כְּדִי שְׂיִחָזְרוּ לְמוֹטֵב וְלֹא יִכְנָסוּ לְגִיהֵנָם (והחיד"א בהגהותיו על הזוה"ק שם דן בזה קצת), ובספר המידות (צדיק סי' ק) כתב שצדיק יש לו כח להתפלל להציל אחרים מחטא, ובמ"מ שם הביא דברי הגמ' (סוטה לד:): שהתפלל משה על יהושע להינצל מעצת מרגלים.

וזה כבר חידוש נוסף, שהרי אם התפילה היא עצמה הבחירה בטוב, הרי לא הרשע בוחר בטוב כי אם הצדיק, ואיך שייך לומר כן, וכבר עמד בזה מהרש"א שם, שעל

לנהוג כן, ולא ביאר לו הדבר, אבל מוהרנ"ת כותב שם ששאלה זו יש לשאול גם על חז"ל שתיקנו ברכת השיבנו, ואכן מוהרנ"ת בתפילה שאחרי תיקון הכללי כותב בזה הלשון 'ותמלא עלי ברחמים וכו' ותתן לי כח להתגבר על יצרי ולכוף ולשבר את תאוותי וכו' ולא אעשה עוד הרע בעיניך וכו', כי כבר הבטחננו שגם על זה מועיל תפלה ובקשה להנצל להבא ברחמיך האמיתיים מן היצר הרע'.

אמנם מוהרנ"ת ביאר הדבר (הלכות פיקדון שם) שהתפילה עצמה היא הבחירה בטוב, כי גם זה קשה וכבד לעשות, ומבאר שם את העניין שאי אפשר לבחור בטוב בכל דבר, אבל תפילה מועלת עכ"ד, וכ"כ מהרש"א (ברכות י.) שהתפילה היא בגדר מה שאמרו בגמ' (יומא לט.) הבא ליטרה מסייעין אותו, ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו ע"כ (ועי' מהרש"א ע"ז ה.). כלומר שבאמת א"צ לבחור בטוב לבד, אלא הקב"ה מסייע, ועל האדם מוטל רק זאת שיהיה האדם בא ליטרה, וזה על ידי תפילה, וזה מעין דברי מוהרנ"ת.

אמנם בדברי האחרונים מצינו בזה דרך נוספת כמו שנביא בסמוך מהאג"מ, ובדרך סוד יש בזה דרך אחרת והעניין עמוק, שהכל בידי

על האדם שיחסר לו פרנסה ועל ידי זה יגדל הנסיון שלו, מסתמא זה חלק מהנסיון שקצוב לו, ואם תפילה מועילה לזה למה לא תועיל להסיר מעליו לגמרי את כל הנסיון, ומה בין זה לזה, וע"כ כנראה שהפשטות היא כדברי מהרש"א ומוהרנ"ת, אולם עדיין צ"ב כקושיית מהרש"א מה מועילה תפילה על אחרים.

כל ישראל קומה אחת

ואמנם החזו"א (או"ח סוף סי' קנז) כתב על עניין זה, שכל ישראל כאדם אחד, וכל שהבחירה יוצאת מבעלי בחירה סגוי, וע"כ שייך שיתפללו הצדיקים על אחרים, ושייך שב"ד יכופו אחרים לקיים עשה ולא תעשה, והכל נחשב בידי אדם ולא בידי שמים עכ"ד.

והנה יסוד דבריו, מבואר בדברי רביז"ל בכמה מקומות, שהצדיק וכנסת ישראל הם קומה אחת, עי' בליקו"מ ח"א תורה סו ס"א וח"ב תורה סו, ואכמ"ל, אולם בעניין דילן נראה שלדעת רביז"ל אין זה ישוב נכון, שהרי רביז"ל אמר (חיי"מ סי' של) אני יכול לעשות מכם צדיקים גמורים, אבל אם כן יעבוד השי"ת את עצמו, ומה צריך אותנו עכ"ד, והרי שרביז"ל סובר שכל אדם צריך לבחור בטוב לעצמו, ולא שהצדיק

אחרים לא שייך לומר שזה בגדר הבא ליטהר מסייעין אותו, וסיים שיש ליישב, ולא ביאר הדבר.

ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' מ סייג הביא דברי השואל שכתב ליישב קושיית מהרש"א, שהתפילה היא עצמה הבחירה, והאג"מ כתב לו שזה דוחק ולא מסתבר, כי הרי התפללו שהשי"ת ישיבם בתשובה, וכתב באופן אחר, שהתפילה לא מועילה להסיר מהאדם את הבחירה, אלא להקל עליו את הנסיונות באופן שיוכל לעמוד בהם, כי לפעמים יש דברים נוספים המונעים מהאדם לבחור בטוב, כגון חסרון פרנסה, ועל זה מועילה התפילה, וכמו כן שייך להתפלל שיזמין לו השי"ת אדם צדיק שידריכו בדרך נכונה עכ"ד.

ודבריו צ"ב דלפי שאילתו הרי קשה על כל העניין של תפילה על רוחניות, וגם כשאדם מתפלל על עצמו, ולמה מדבר רק על קושיית מהרש"א שהיא כלפי אחרים, ואולי אה"נ שהוא חולק על כל הביאור, גם כלפי תפילת האדם על עצמו, וסובר האג"מ שהתירוץ שכתב הוא, זה הביאור בכל העניין של תפילה על רוחניות, אולם צ"ב מה הונח לו בתירוץ, ולמה מועילה תפילה להקל על הנסיונות, והרי אם נגזר

ואולי יש ליישב בפשיטות, כי הרי המקרה בא על ידי הרהורים רעים, ואין לוקחים מהאדם את הבחירה, כי גם מי שיהיה אצלו עד גיל שבע, תהינה לו נסיונות בשמירת המחשבה, ומוטל עליו לשמור את מחשבתו, ואם לא שמר ענוש יענוש, אבל מה שנעשה מזה בשגגה מקרה לילה, זה לא יקרה לו, כי על זה תהיה לו שמירה עליונה, וזה ממש כמ"ש רביז"ל (שיהר"ן סי' קמא) שיש שניצול מהמקרה כי משמים שומרים אותו, שבאמצע השינה מרגיש שנופל ומתעורר, כמו כן הדבר הזה, שבידי שמים שומרים אותו מהתוצאה הזו שבא מהעבירה.

ואם תאמר מה התועלת משמירה זו, אחרי שעצם ההרהור הוא חטא ויקבל ענוש, אבל באמת פשוט הדבר, שיש בה תועלת עצומה, כי אם קורה מה שקורה על ידי המקרה, ונוצרים מזה רוחות ושדים, הרי הם עומדים להחטיאו שוב ושוב כמבואר בזה"ק, ואשרי מי שנשמר מזה, כי זה מיקל מעליו את הדרך לתשובה ולהינצל להבא.

ביאור נוסף, אין בזה הבטחה אלא

סגולה

ועוד יש לפרש בדרך אפשר באופן אחר, דהנה נדייק בלשון רביז"ל

יבחר בטוב בעדו, אלא שכח הצדיקים רק מסייע לאדם לעבוד את ה', וזה כדברי האג"מ, ועי' בליקו"מ תורה כה שיש עניין הרמה, שכל מי שבחר בטוב מרים את כולם, אולם זה רק שכולם מתרוממים ועדיין יש להם נסיונות בדרגה אחרת, ועוד שכל אחד מתרומם לפי מדריגתו שכבר יש לו בבחירתו.

אולם יש להעיר שאם כן כבר אין הכרח לדברי מוהרנ"ת בליקוה"ל שביאר את תועלת התפילה שאדם מתפלל על עצמו שהתפילה היא הבחירה, כי גם על זה יש ליישב שזה מועיל רק להסיר את גודל הנסיונות, וצ"ע.

ביאור השיחה בעניין פחות מגיל שבע

אולם מעתה יש לתמוה על השיחה שהבאנו לעיל, מ"ש בחיי"מ (סי' תקיז) שתינוק שיהיה אצלו עד גיל שבע יהיה שמור ממקרה עד יום חתונתו, וצ"ב וכי הצדיק לוקח מהאדם את הבחירה, ובשלמא לדברי החזו"א אין הכי נמי, אבל לדברי רביז"ל אינו כן, ואולי כיוון שעדיין יש לו נסיונות בעניינים אחרים, לא קשיא מזה שהצדיק לוקח ממנו את הבחירה בעניין מסויים.

שינוי טבע תמידי, אמנם יש לחלק בין שינוי אצל כל בני האדם לשינוי אצל בני אדם פרטיים, וכמפורש בלשון השיחה בשיהר"ן שם, שהקושי הוא לשנות אצל כל בני אדם, אצל כל אחד ואחד, ועי' יבמות עו. אמר אביי אטו כולי עלמא יעקב אבינו הואי, דכתיב ביה (בראשית מט ג) כחי וראשית אוני שלא ראה קרי מימיו ע"כ, הרי משמע שיש יוצאים מן הכלל, ורק כולי עלמא אינם כן.

ועוד יש להוסיף מעין זה, שהלשון שאמר רביז"ל 'בטוח אני שיהיה נקי', הרי זה כמו הלשון בגמ' (גיטין נה.) ת"ר מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לדרך גדול שברומי, אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר (ישעיה מב כד) מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים, ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו, אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו, אמרו לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל, ומנו רבי ישמעאל בן אלישע ע"כ, והנה

(חיי"מ סי' תקיז), שאמר בטוח אני בהשי"ת שתינוק שיהיה אצלי וכו' בוודאי יהיה נקי מן החטא וכו' עכ"ל, והנה הלשון הזה שאמר רביז"ל שהוא בטוח בהשי"ת, משמע קצת שאין זה הבטחה שרביז"ל עצמו הבטיח, אלא אמר שהוא בטוח בהשי"ת שכך יהיה, אבל זה תלוי ברצון ה', ולא הכניס רביז"ל את עצמו לזה להבטיח דבר זה בכוחו הגדול.

וממילא הרי זה כמו מי שמניח ציצית בבגדו, שהיא שמירה להנצל מיצר הרע כמבואר בדברי חז"ל (מנחות מד.), ובכל זאת יודע כל אחד שעדיין הדבר תלוי במעשי האדם, אלא שהמצווה נותנת לו סיוע.

ולכאורה יש להוכיח שבעל כרחינו לא כיוון רביז"ל להבטיח שיהיה הילד שמור מחטא זה עד יום חתונתו, כי הרי בפירוש אמר רביז"ל (שיהר"ן קמא) שהיה רוצה לשנות את הטבע ולבטל מהעולם את המציאות של מקרה לילה, אבל אם כן היה צריך לשנות את הטבע של כל בני האדם לגמרי תמיד, וזה קשה מאוד כי אפילו משה רבינו שינה רק לזמן אחד, וגם ברוחניות אי אפשר וכו' עיי"ש, וא"כ איך יתכן שבעניין ילד שיהיה אצלו עד גיל שבע ישתנה הדבר, והרי זה

הסתלקות רביז"ל, שמי שיהיה אצלו עד גיל שבע יהיה נקי עד יום חתונתו, וכידוע שהיום רבים מאנ"ש וגם מקהילות אחרות, טורחים הרבה להביא את ילדיהם אל הציון לפני גיל שבע, [וגם אומרים עמו תיקון הכללי, שזה דבר חידוש נוסף ולא אמרו רביז"ל], ויסוד הדבר הוא מדברי ראבר"נ בכוכבי אור שהבאנו לעיל, שכתב שכן נראה לו, וכותב שידע מאחד שבחן זאת וכן הוה, והנה אם באנו לסמוך על האחד שבחן זאת, הרי כמדומה שיש אלף כנגד זה שבחנו הדבר ולא עלתה להם.

והנה כבר נתקשו בזה רבים, ויש שהביאו על עניין זה דברי רביז"ל בספר המידות (צדיק סי' קצח) שכתב שלפעמים יש שמקורב בהתקרבות גדולה לצדיק, ואינו מרגיש בעצמו שום יראת שמים, ידע, שאם לא היה מקורב, לא היה ראוי לחיות כלל עכ"ל, ועוד הביאו דברי מוהרנ"ת בליקוה"ל (הלכות סימני בהמה וחיה טהורה ה"ד מט) כתב באריכות על כמה עניינים כאלו, כגון שאדם מקיים מצוות יציצית ולא ניצול מהחטא, וכתב שם מוהרנ"ת כמה פרטים, שלפעמים המצווה מצלת אותו שלא יהיה נאבד לגמרי, ולפעמים השי"ת משתמש בזה לדבר עליון יותר, ואולי זה עוד יעזור לו בעתיד,

כשאמר ריב"ח על התינוק 'מובטחני בו שמורה הוראה בישראל', וכי כיוון ליטול ממנו את הבחירה, הרי רק אמר שלפי המעשים שלו עתה, נראה שאם ימשיך בדרך זו וישתמש עם הכוחות שיש לו, יורה הוראות בישראל, וזו היתה גם כוונת רביז"ל, שמי שיהיה אצלו עד גיל שבע, תהיה לו סייעתא דשמיא מה שאין לאחרים, ואם ינצל את הכוחות הללו שניטעו בו יהיה נקי, והרי זה כמו מה שנתבאר לעיל, שכח הצדיקים להקל מהנסיונות אבל אינם נוטלים את הבחירה מהאדם.

ועוד יש לומר בביאור הדבר, כי כבר אמר רביז"ל (שיהר"ן קמא) שבמכשול הזה של מקרה לילה, נכשלים שלושה רבעי עולם, ועל זה אמר רביז"ל שילד שיהיה אצלו יהיה מהרבע הרביעי, ששייך שיהיה נקי, ולא יהיה מוכרח מצד הטבע להכשל, אלא יהיה לו טבע קר יותר, אבל למעשה אם יהיה נקי או לא, זה תלוי בו, וגם זה דבר גדול לשנות לו את הטבע לזה.

האם ההבטחה קיימת גם היום

ונפקא מינה בין הדרכים שכתבנו, לעניין הנידון שיש לדון אם ההבטחה הזו קיימת גם אחרי

להסיר את ההוכחה והראיה שהביא ראבר"נ לחידושו שההבטחה קיימת גם היום, ואחרי שהוא תלה את הדבר בנסיגון שבחנו והצליחו, הרי אם זה לא מצליח, שוב אין הוכחה לחידושו זה, ומהיכי תיתי.

אכן לפי הדרכים האחרונים שכתבנו, שוב אין הוכחה לסתור, מכח מי שהיה שם לפני גיל שבע ולא היה שמור ונקי, ואין בזה פירקא על חידושו של ראבר"נ, כי מעיקרא לא היתה הבטחה מרביז"ל לשנות את הטבע, אלא לסייע למי שרוצה להיות נקי וצדיק, וממילא זה תלוי בכל אחד, ואין הכי נמי שלפי דברי ראבר"נ, כל אלו שהיו אצלו לפני גיל שבע היתה להם סייעתא דשמיא גדולה בענייני קדושה, בעת שרצו.

ואין לו לעזוב את המצווה עקב חשבונות כאלו, והרי זה כמ"ש בגמ' (קידושין מ.) על שילוח הקן וכיבוד אב ואם, שגם אם קיים אותם ומת, ידע ששכר אריכות ימים הוא לעולם שכולו טוב ע"כ, וממילא יש לתרץ כן גם כלפי ההבטחה הזו.

אבל אין בזה כדי ישוב, כי שמירה מחטא על ידי מצוות ציצית, או עבודת ה' על ידי התקרבות לצדיק, לא באו בהבטחה שכך יהיה, אלא שזו המטרה של המצוות ושל ההתקרבות לצדיקים, אבל כאן אנו מדברים על הבטחה, שאמר רביז"ל שהוא בטוח שכך יהיה בוודאי, ועוד שלא באנו בקושיא מהמציות לסתור דברי רביז"ל חלילה, אלא